

صلاح الدین سلجوقی

نویسنده، شاعر و دیپلمات کشور

علامه صلاح الدین سلجوقی از بزرگترین دانشمندان قرن بیستم میلادی افغانستان و جهان اسلام به شمار می‌رود. سلجوقی یکی از نویسندگان تأثیرگذار کشور ما بود که آثار ماندگار در عرصه‌های دین، اخلاق، سیاست، ادبیات و هنر از خود به جا گذاشته است. در این درس گوشه‌هایی از شخصیت این مرد بزرگ را به صورت فشرده معرفی می‌نماییم تا نسل جوان ما با چهره‌های درخشان کشور خود آشنایی حاصل نمایند و نقش قدم ایشان را تعقیب کنند.

فشرده زنده‌گی

استاد صلاح الدین سلجوقی فرزند مفتی سراج الدین در سال ۱۲۷۶ خورشیدی در یک خانواده علمی در شهر هرات تولد گردید. سلجوقی در معرفی خانواده خود چنین می‌گوید: «من در هرات از یک عایله‌یی که تا یاد می‌دهند علمای معقول و منقول بوده اند به وجود آمده‌ام». صلاح الدین سلجوقی ایام کودکی و نوجوانی را با کسب دانش و ادب در نزد پدرش سپری کرد. سلجوقی تا بیست ساله گی علوم و فنون مختلف را فرا گرفت و به ادبیات فارسی، زبان عربی، دانش یونانی، عرفان اسلامی و روش نویسندگی تسلط یافت. او شیوه‌های یادگیری و نویسندگی خود را چنین وصف می‌کند: «یک آنچ که بر معلومات خود می‌افزودم، به همان اندازه نوشته را به وجود می‌آوردم».

سلجوقی در راستای کاوش‌های علمی و معلوماتی به کشورهای پاکستان، هندوستان، مصر و عربستان سعودی سفر کرد و زبان‌های عربی و انگلیسی را خوب فرا گرفت. استاد سلجوقی با زن دانشمند، ادیب و شاعر حمیرا سلجوقی ازدواج کرد. خانم حمیرا به عنوان همسر و شاگرد مخلص در خدمت شوهر خود بود و بالمقابل استاد سلجوقی بیش از حد به همسر وفادار و فرهیخته خود افتخار می‌ورزید.

وظایف رسمی

استاد سلجوقی با نبوغ سرشاری که داشت در بیست ساله‌گی مفتی هرات مقرر شد؛ سپس در وظایف: معلم زبان و ادبیات دری و عربی در لیسه‌های حبیبیه، امانی، استقلال و دارالمعلمین کابل، مدیر معارف هرات، رئیس مطبوعات در کابل، منشی دارالتحریر شاه امان الله و مدیر اطلاعات وزارت خارجه ایفای وظیفه نموده و در سال ۱۳۰۸ ه.ش. زندانی سیاسی نیز گردیده است. استاد سلجوقی در سال‌های ۱۳۱۵ و ۱۳۲۷ ه.ش. به حیث جنرال قونسل افغانی در دهلی، وزیر مختار در کراچی و قاهره ایفای وظیفه نموده است. سلجوقی در سال ۱۳۲۸ ه.ش. به حیث نماینده منتخب مردم هرات در هفتمین دوره شورای ملی حضور یافت. نویسنده گان مشهور عرب؛ مانند: استاد نجیب الکیلانی، عباس المناصره و عمر عبید حسنه استاد صلاح الدین سلجوقی را به نام بنیانگذار «ادبیات اسلامی» و از مهم ترین چهره‌های ادبی اثر گذار جهان اسلام یاد نموده اند. عضویت استاد سلجوقی در انجمن نویسندگان عرب گواه جایگاه علمی و فکری وی در جهان اسلام است. علامه سلجوقی بعد از سپری نمودن ۷۳ سال عمر پر بار، به تاریخ ۱۶ جوزای ۱۳۴۹ ه.ش. وفات نمود و در شهدای صالحین کابل دفن گردید. سیاست مدار و شاعر نامدار کشور عبدالرحمن پژواک در رثای علامه سلجوقی قصیده‌یی سروده که مطلع آن چنین است:

اگرچه گریه به چیزی که آن رضای خداست به نص دین و به دستور عقل هر دو خطاست
بمیرد عقل چو استاد دین و دانش مُرد چو عقل مُرد توان رضا و صبر کجاست؟

آثار فکری و علمی

استاد صلاح الدین سلجوقی به عنوان یک اندیشمند مسلمان، شاعر و پژوهشگر ژرف اندیش با آثار علمی و گنجینه‌های هنری و عرفانی خود میراث علمی و فرهنگی کشور را غنامند ساخته است. برخی از آثار این بزرگ مرد کشور قرار زیر اند:

- رساله‌یی در فن معانی، بدیع و بیان
- افکار شاعر: حاوی افکار عرفانی نویسنده بوده که اشعار حافظ، خاقانی، بیدل، مولانای

بلخی و محمد شبستری را نقد، تحلیل و تشریح نموده است. علامه سلجوقی در این کتاب خود می‌کوشد از فرهنگ باستانی و عرفان اسلامی به قوت پاسداری نماید. او می‌گوید: «هرقوم فلسفه و ایدئولوژی خود را که محصول فکری خودشان بود، کوشیدند در محور عواید باستانی خود بتند. پس ما چرا هسته‌یی را که روزی محور بزرگ دنیای فکر و عقیده بود ترک دهیم؟!.. و این متاعی است که قرن‌ها به بازار غزنه، هرات، میمنه، بست و فراه داد و ستد می‌شد و اکنون دودهای سگرت و چنبرهای شاپو و پرده‌های کریپ دوشین می‌خواهد بر آن‌ها سایه بیندازد».

• **آئینه تجلی:** این رساله به گونه «گلشن راز شبستری» شامل سؤال و جواب‌هایی در قالب مثنوی در یکصد و شصت و شش بیت سروده شده است.

• **نقد بیدل:** این اثر در ۵۷۱ صفحه چاپ گردیده، محتوای آن تحلیل ادبی، فلسفی و عرفانی اشعار بیدل می‌باشد. سلجوقی در این اثر از رکود و ضعف فرهنگ و ثقافت کشور رنج می‌برد و می‌گوید: «می‌بینم که سطح ثقافت ما از این بیشتر پایین می‌رود، کوشش من در این سال‌ها در راه این است که سوئیۀ ثقافت بلند برود؛ زیرا می‌بینم آنانی که به ما آیندۀ درخشانی نمی‌خواهند آرزو مند هستند که سوئیۀ فکری و شعور و ذوق ملی و معیار نظم و آیین پست شود...».

• **مقدمۀ علم الاخلاق:** این کتاب در ۷۶۴ صفحه تألیف گردیده، شامل بحث‌های همه جانبه راجع به فلسفۀ اخلاق، امراض اخلاقی و معالجه آن، خود شناسی، توبه کردن، امانت، ترس از مرگ و غیره می‌باشد.

• **جیبره:** در ۳۲۴ صفحه به نثر زیبا نگارش یافته، ابداع فکری و اوجنای علمی سلجوقی را به نمایش می‌گذارد.

• **تجلی خدا در آفاق و انفس:** شامل ۳۷۸ صفحه چندین بار زیور طبع را پوشیده است. علامه سلجوقی در این کتاب نفیس و مشهور خود نظریات دانشمندان را در اثبات وجود و وحدانیت خداوند تشریح نموده است.

• **تقویم انسان:** این کتاب بعد از مرگ علامه سلجوقی از طرف همسر فرزانه اش حمیرا سلجوقی در ۳۴۴ صفحه چاپ گردیده است. سلجوقی در این کتاب با فکر بلند و قلم توانای خود ماهیت انسان و جایگاه ممتاز و بی‌مانند او را در میان سایر مخلوقات تشریح و تبیین نموده که خواندن آن برای هر انسان خردمند و با رسالت مفید است.

برعلاوه کتاب‌های یاد شده، آثار دیگری نیز از استاد علامه سلجوقی باقی مانده که عبارت اند از: نگاهی به زیبایی، الإسلام فی العلوم والفنون، افسانۀ فردا، قواعد ادبیه، ثروت، اخلاق و ادبیات همچنان علامه سلجوقی آثار مختلفی را از عربی و انگلیسی ترجمه نموده که برخی

از آن عبارت اند از: زن در تاریخ و مکاتب، علم اخلاق اثر ارسطو، تهذیب الاخلاق اثر ابن سکویه، محمد در شیرخواره گی اثر شوکت التونی، تاریخ فتوحات اسلامی و دهها اثر و مقاله دیگر.

استاد محترم شاگردان را به گروه‌های مناسب تقسیم نموده، هر گروه راجع به شخصیت علمی استاد سلجوقی گفتگو نمایند؛ سپس نماینده هر گروه نظریات مجموعه خود را توضیح دهد.

- ۱- علامه صلاح الدین سلجوقی در کجا و در کدام سال تولد گردیده؛ خود وی در معرفی خانواده اش چه گفته است؟
- ۲- مهمترین وظایف رسمی را که استاد سلجوقی انجام داده، نام بگیرید.
- ۳- جایگاه علامه سلجوقی در جهان اسلام را از دیدگاه برخی از نویسندگان عرب توضیح دهید.
- ۴- شش کتاب مهم علامه سلجوقی را به صورت مختصر معرفی کنید.

در روشنایی آنچه در این درس خواندید یک مقاله کوتاه در باره علامه صلاح الدین سلجوقی بنویسید.

